

שימוש במכשיר "סלייסר" לחיתוך ירקות בשבת

הרב ישי סמואל

ראש כולל הלכה

ראשי פרקים:

פתיחה

דין טחינת ירקות ופירות

שימוש בפומפיה

שימוש בסכין המיועד לחיתוך דק דק

הלכה למעשה

פתיחה

מכשיר "סלייסר" הינו מערכת של שלושה סכינים המחברים לציר הנמצא בתוך מיכל פלסטיק סגור במכסה. מעל למכסה ישנה ידית המסובבת את הציר. לתוך המיכל מכניסים את הירקות המיועדים לחיתוך, ועל ידי סיבוב הידית מסתובבים הסכינים במהירות והירקות נקצצים. ככל שמתרבים הסיבובים, נקצצים הירקות דק יותר. יש שמסובבים סיבובים בודדים כך שהירקות נחתכים באופן גס, ואילו יש שמסובבים סיבובים רבים, כך שהירק נחתך דק דק. כפי שנראה בהמשך, מובן שאם השימוש במכשיר מביא לקציצה דקה דקה של הירקות, הדבר אסור. אמנם, האם מותר להשתמש במכשיר זה תוך הקפדה שהירק לא יחתך דק דק?

דין טחינת ירקות ופירות

בבואנו לדון בשאלת השימוש ב"סלייסר", יש לברר ראשית את ההיתר הכללי להכנת סלט בשבת. בגמרא במסכת שבת עד, ב מובאות דעות אמוראים בעניין מלאכת טוחן:

אמר רב פפא: האי מאן דפריים סילקא - חייב משום טוחן. אמר רב מנשה: האי מאן דסלית סילתי - חייב משום טוחן. אמר רב אשי: אי קפיד אמשחתיא - חייב משום מחתך.

נחלקו הראשונים בבאור המושג "פריים סילקא" שבדברי רב פפא: לשיטת רש"י (ד"ה "דפריים"), תוס' (קיד, ב ד"ה "אלא") והרמב"ם (הל' שבת כא, יח), פירושו מחתך דק דק. לעומת זאת, הר"ח והרא"ש (ז, סי' ה) ביארו שהחיוב משום טוחן המדובר בגמרא הוא ב"כעין כותש ולא מחתך" (בדומה ל"סלית סילתי", שהוא פירוק עצי דקל עד שיוצא מהם כעין קמח דק). לפיכך, לא הוזכר בגמרא חיתוך דק דק, ולשיטתם אף הוא מותר.

רב פפא דיבר על מין ירק בשם "סילקא", אמנם נחלקו הראשונים האם דין טוחן שייך רק בו או גם במאכלים אחרים, ובאיזה אופן, ולמעשה מרוב שיטות הראשונים משמע שבדרך כלל אין איסור טוחן באוכלים.

לשיטת התוס' (עד, ב ד"ה "האי מאן"), איסור טוחן שייך דווקא בסילקא שהוזכר בגמרא, אבל בשאר אוכלים לא שייך כלל. בעל היראים (סימן רעד) סובר שבכל מיני האוכלים שייך דין טוחן. מנגד, ר"ח והרא"ש (ז, סי' ה) כתבו שדין טוחן לא שייך כלל באוכלים. הרמב"ם (שם) פסק שחיוב טוחן באוכל שייך רק אם טוחנו כדי לבשלו. והרשב"א (שו"ת הרשב"א ד, עה) כתב שאין דין טוחן אם אוכלו מיד, מפני שלא אסרו על האדם כיצד לאכול מאכלו, בחתיכות גדולות או קטנות.

הבית יוסף (או"ח שכא, יב ד"ה "נמצאנו למדים") סידר את כל שיטות הראשונים הללו והגיע למסקנה שחיתוך "קיבוץ ירקות", דהיינו סלט, מותר בשבת כשאוכלו לאלתר:

נמצינו למדין דמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות, והוא שיאכל לאלתר. לדברי הרשב"א ואפילו אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי, שהרי התוס' (שבת עד, א ד"ה "בורר") פירשו בורר ומניח דהיינו בורר לצורך אחרים, ומשמע דליכא מאן דפליג עליה דהרשב"א בהא דהא שפיר מייתי ראייה מההיא דבורר, ובלאו הכי לדברי התוס' פשיטא דכל שאר ירקי בר מסילקא שרו. ולפירוש רבינו חננאל והרא"ש אפילו סילקא גמי שרי. ולדברי הרמב"ם כל היכא שאינו מחתך כדי לבשל פטור ואפשר דמישרא גמי שרי לכתחלה. ולדברי רשב"ם ורא"ם דלא חילקו בכך, איכא למימר דלא מיתסר אלא במחתך כדי לאכול אחר שעה אבל מחתך כדי לאכול מיד שרי כדאשכחן בבורר.

ועוד דפרים סילקא משמע שמחתכו לחתיכות דקות ביותר, וכדדייק לישנא דרש"י ולישנא דהרמב"ם ומפורש בדברי התוס', אינשאלד"ה (סלט) אין דרך לחתכה לחתיכות כל כך דקות הלכך נראה דלכולי עלמא שרי.

אמנם אחרי שהזכיר את כל ההקלות שבדברי הראשונים, החמיר וכתב: "ומכל מקום נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר וכל בכה"ג נראה דלית ביה בית מיחוש".

על אף דבריו בב"י, התעלם המחבר משיטות הראשונים המקלים בפסיקתו להלכה בשו"ע (או"ח שכא, יב), וכתב: "המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן".

הרמ"א הקל בדבר והזכיר את הקולא של הרשב"א בעניין אכילה לאלתר: "כל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי". אמנם המג"א (סקט"ו) העיר על דברי הרמ"א בשם הש"ג וסייג את הקולא היוצאת מדבריו, וז"ל:

ובש"ג מפקפק על היתר זה וגם הב"י כתב ליהרהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת. אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנן דק דק מאד ויש להם על מי שיסמוכו, ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בה"כ דבעינן סמוך לסעודה ממש.

ולמעשה העיר בביה"ל (ד"ה "המחתך") להקפיד לחתוך חתיכות גדולות במקצת: "כתב בספר יראים דשיעור דקותן לא נודע לנו וכן משמע בב"י דהצריך לענין היתר הכנת הסלט שיעשה חתיכות גדולות במקצת וגם יהיה סמוך לסעודה".

לסיכום, לכולי עלמא מותר להכין סלט בשבת אם אינו חותך דק דק. ויש שהתירו אף חיתוך דק דק, אם הכנת הסלט נעשית בסמוך לסעודה.

שימוש בכומפייה

לאחר שבררנו את סוגיית הכנת הסלט בשבת, וראינו שחיתוך סלט שלא דק דק מותר לכולי עלמא, נותר עוד לברר מה גדרו של מכשיר ה"סלייסר" עצמו. נדון בשאלה זו מתוך דיון הפוסקים באשר לשאלת השימוש בכומפייה בשבת ובסכין המיועדת לקיצוץ דק דק.

באוכלים שאינם גידולי קרקע לא שייך איסור טוחן, ולכן מותר לטחון גבינה בשבת. אעפ"כ, כתב הריב"ש בתשובתו (שו"ת הריב"ש סי' קפד) לאסור זאת על ידי שימוש בכומפייה, וכן פסק השו"ע (או"ח שכא, י): "אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליי"ו (פומפייה)".

וכתב המג"א (סקי"ב) שאיסור השימוש בפומפייה הוא משום "עובדין דחול", שמיוחדת לטחינה. ואפי' לצורך אכילה מידיית אסור, כפי שאסור לטחון תבלין במכתשת אפי' לשימוש מידי. כעת, נשאלת השאלה האם חיתוך ב"סלייסר" דומה לחיתוך בפומפייה שנאסר משום "עובדין דחול".

בגדר האיסור "עובדין דחול" דן בשו"ת אגרות משה (או"ח ד, עד), ומסקנתו היא שדרך חול היא כל פעולה שנעשית כעין המלאכה הקבועה שעושים בימות החול, שמקפידים שתיעשה יפה, ולא ניכר שהיא מלאכה ארעית שנעשית רק לצורך השבת. וז"ל:

מטעם עובדא דחול לא מוכן וכי מה שעושים להקל המלאכה יתחשב עובדא דחול, דגם בשבת יש צורך ורצון להקל, ועובדא דחול שכתב הריב"ש שעושה טחינה דקה כמו שעושים בחול שמותר במלאכה שלא ניכר ע"ז מלאכה עראית. ועובדא דחול הוא כדכתבתי שהמלאכה נעשית ע"ז טובה כמלאכה קבועה דעושים בחול ולא ניכר ענין עשיית עראי שנעשית בלא קפידא כל כך על המלאכה שתעשה יפה.

שימוש בסכין המיועד לחיתוך דק דק

כלי ייעודי נוסף בו דנו הפוסקים הוא סכין המיועדת לקיצוץ דק דק. המשנ"ב (שכא, סקמ"ה) מזוהר על שימוש בסכין כזה, וז"ל:

עיינ בבה"ל דההיתר שזכר בהג"ה היינו כשחותכו בסכין, אבל כשחותכו בכלי המיוחד לכך נראה דאסור בכל גוונא כשחותכו דק דק. ולפ"ז מסתברא דיש ליהזר במה שנוהגין לחתוך בצלים דק דק עם דג מלוח וכיוצא שלא יחתכם בכלי [שקורין "האק מעסער"], דאפשר דחשיב ככלי המיוחד רק בסכין בעלמא וגם בלא"ה אסור משום עובדא דחול.

לפי המשנ"ב גם האיסור בחיתוך בסכין ייעודי שכזה הוא רק אם חותך דק דק, אבל אם יחתוך חתיכות גדולות אין איסור. וכך כותב בעל ערוך השולחן (שכא, ט):

וראיתי מפפקים ואוסרים לחתוך בהא"ק מעסער הבצלים, ולא נהירא לי כלל, שהרי זהו ג"כ סכין. ובריב"ש (סי' קפד) חשש לאסור לגרור גבינה במורג חרוץ, וקורין לזה רי"ב אייזין, שזהו עשוי לטחון דק דק כקמח, ובוה שפיר הוי מלאכת טוחן. אבל הסכין שקורין הא"ק מעסער, הרי הוא סכין העשוי בתמונת חצי עיגול, והוא כסכין דעלמא, ולמה נאמר שבנות ישראל עושות שלא כדין.

אם כן, גם לשיטת ערוה"ש, אין הבדל בין שימוש בסכין רגיל, לשימוש באותו סכין (הא"ק מעסער), שהיו רגילים להשתמש בו לחיתוך דק דק, והשימוש בו לצורך חיתוך גס מותר. בוודאי הוא הדין גם ב"סלייסר" שנועד לחיתוך בגדלים שונים,

וא"א לומר שהוא נועד לחיתוך דק דק. כדברי ערוה"ש פסק באגרות משה (או"ח ד, עד):

טוחן האם מותר לחתוך ירקות דק דק בהאק מעסער לאכול לאלתר, דכ' בערה"ש (סי' שכא, ט) דיש מפקפקין לאסור ודעתו להתיר שהרי זהו ג"כ סכין.

תשובה: מותר כדסובר בערוך השלחן שצדק מאד, אבל מן הראוי להחמיר בלא צורך גדול.

אולם הביה"ל (שכא, יב ד"ה "מידי דהוה") מסתפק האם יש לאסור את השימוש בסכין כזו, היות שמשתמשים בה לחיתוך דק דק, וו"ל:

ויש לעיין אם חותך הבצלים והצנון דק דק בסכין גדול המיוחד לזה [שקורין בלשוננו הא"ק מעסער] אולי עכ"פ דומה לקנון ותמחוי דאינו מיוחד כ"כ כמו נפה וכברה ואפ"ה אסרו רבנן לכתחלה כיון דמיוחד קצת לברירה וכנ"ל בריש סימן שי"ט ע"ש ואפשר דה"ה בעניננו.

הלכה למעשה

מכשיר ה"סלייסר" אינו כלי המיוחד לטחינה, אלא מיועד לחיתוך, והיות שרבים משתמשים בו לחיתוך שאינו דק דק אין בשימוש בו משום "עובדין דחול". ואם מקצץ בו סלט ירקות, ברור שאין כוונתו לחיתוך דק דק, שאם יעשה כך הירקות יתרסקו והסלט לא יהיה טוב לאכילה. ה"סלייסר" אינו דומה לפומפיייה שבה ניתן להשתמש רק באופן של ריסוק דק דק, וכן אינו דומה למכשיר שמיועד לקיצוץ בצל (עי' בשש"כ ו, ג שאוסר להשתמש בו משום שהוא מיועד לריסוק הבצל). נמצאנו למדים שהשימוש במכשיר ה"סלייסר" מותר בשבת. אולם, המחמיר שלא להשתמש בו לכתחילה, כפי שכתב המשנ"ב בעניין סכין ה"הא"ק מעסער"ר" תבוא עליו הברכה.